

**Prípravné atestačné vzdelávanie k prvej atestácii
pre vychovávateľa**

Darina Gogolová

Jana Verešová

Bratislava 2016

Obsah

Úvod	3
1 Cieľ atestačnej práce a metodika riešenia vybranej témy	4
2 Ciele a zásady výchovy a vzdelávania v školskom zariadení	6
3 Vzdelávacia činnosť, výchovné štandardy	18
4 Štýly, metódy, formy výchovy a vzdelávania v školskom zariadení.....	20
5 Motivácia detí alebo žiakov k aktívnej činnosti v školskom zariadení	23
6 Formálna stránka atestačnej práce	26
Záver	28
Zoznam bibliografických odkazov.....	29

Úvod

Výchova detí a žiakov je neoddeliteľnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu v školách, školských výchovných zariadeniach, ako aj v špeciálnych výchovných zariadeniach. Rovnako ako učitelia, aj vychovávatelia sa na svoju prácu pripravujú, inovujú aktivity, metódy a formy výchovno-vzdelávacej činnosti. Zúčastňujú sa seminárov, konferencií a kontinuálneho vzdelávania s cieľom nadobudnúť nové informácie o možnostiach realizácie výchovného a prevýchovného procesu.

Ďalšou z pohnútok, ktoré vedú vychovávateľov k aktivitám kontinuálneho vzdelávania, je aj možnosť zvýšenia si kariérovej pozície a rovnako aj zvýšenia platovej úrovne prostredníctvom vypracovania a obhájenia atestačnej práce.

Vychovávateľstvo sa v mnohých ohľadoch líši od učiteľstva. Rozdiely sú v oblasti legislatívy, pojmov, stratégií výchovno-vzdelávacej činnosti, štruktúry výchovnej aktivity a pod. Pre vychovávateľov nebol doteraz vytvorený metodický materiál – manuál na vypracovanie atestačnej práce.

Táto publikácia by mala pomôcť vychovávateľom pri vypracovaní atestačnej práce na prvú atestáciu. Dáva návod, ako stanoviť správny a hodnotiteľný cieľ atestačnej práce, ako sa vyhnúť chybám opakujúcim sa v prácach vychovávateľov, ako dodržať nastavenia a povinné náležitosti pri vypracovávaní atestačnej práce na prvú atestáciu pre vychovávateľa.

1 Cieľ atestačnej práce a metodika riešenia vybranej témy

Atestačnú prácu píše uchádzač o atestáciu sám na základe vlastných profesijných skúseností a v súlade s autorským zákonom. Práca musí spĺňať všetky odborné a formálne náležitosti záverečnej práce. Autor uvedie vlastné praktické skúsenosti a pozorovania, ktoré porovná s teóriou v zvolenej oblasti. Atestačnou prácou má vychovávateľ preukázať záujem a schopnosť aplikovať moderné didaktické postupy pri výchovnej činnosti. Autor v atestačnej práci preukazuje schopnosť tvorivo pracovať a uplatniť svoje zručnosti pri zhromažďovaní, interpretácii a spracúvaní základnej odbornej literatúry. Práca musí byť originálna (nie kompilát).

Atestačná práca nesmie mať charakter plagiátorstva, nesmie narúšať autorské práva iných autorov. Autor je povinný dôsledne citovať použité informačné pramene, uviesť menovite a konkrétne výsledky vlastného pozorovania, bádania iných autorov alebo autorských kolektívov.

Obsah atestácie vymedzuje aj vyučovací predmet alebo študijný odbor, ktorý si pedagogický zamestnanec zvolil na vykonanie atestácie a pre ktorý spĺňa kvalifikačné predpoklady (§ 14 ods. 3 vyhlášky, § 17 ods. 2 vyhlášky). Téma atestačnej práce musí korešpondovať s jedným z tematických okruhov a s vykonávanou pedagogickou činnosťou autora. Obsah musí byť aktuálny a podložený vedeckým poznaním. Hodnotí sa aktuálnosť, odbornosť, tvorivosť, originalita a využiteľnosť návrhov vychovávateľa v praxi.

Žiadateľ o atestáciu si na vykonanie atestácie zvolí jeden z tematických okruhov, ktorý vymedzuje obsah atestácie (atestačná práca, atestačná skúška).

Tematické okruhy pre 1. atestáciu vychovávateľov:

- a) ciele výchovy a vzdelávania v školskom zariadení,
- b) vzdelávacia činnosť, výchovné štandardy,
- c) štýly, metódy, formy výchovy a vzdelávania v školskom zariadení,
- d) zásady výchovy a vzdelávania v školskom zariadení,
- e) motivácia detí alebo žiakov k aktívnej činnosti v školskom zariadení.

Obsahom prvej atestácie musí byť uplatnenie tvorivých skúseností vychovávateľa pri riešení odbornovo-metodických problémov pedagogickej činnosti. Autor atestačnej práce preukáže

na vybranej téme v tematickom okruhu vlastné tvorivé pedagogické schopnosti pri riešení odbornometodických problémov výchovno-vzdelávacieho procesu, výchovy, prevýchovy, reedukácie a pod.

Atestačná práca nemá mať čisto teoretický charakter. Nie je vhodné zamerať sa výlučne na teoretickú analýzu bez poukázania na praktické využitie. Práca má rešpektovať rôzne etapy výchovného procesu dieťaťa alebo žiaka a obsahovať názory iných autorov na zvolenú problematiku, vlastné zistenia autora a závery vyplývajúce z autorových pozorovaní a zistení.

Problémy, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v atestačných prácach vychovávateľov na prvú atestáciu:

- Podľahnutie atraktívnosti témy – autor atestačnej práce píše o tom, čo je atraktívne a spoločnosťou požadujúce, bez hlbšieho poznania a osobného záujmu o danú tému. V takomto prípade je práca veľmi teoretická a absentuje prepájanie na prax.
- Nejasnosť témy, nevhodné stanovenie cieľa atestačnej práce – formulácia témy je nepresná, nesúvisí s obsahom alebo cieľom atestačnej práce, cieľ práce nie je merateľný alebo hodnotiteľný. Príklad: Vychovávateľ si zvolí názov práce **Výchova zážitkom v detskom domove**. Z názvu a zvolenej témy nie je evidentné, čo vychovávateľ v praxi trápí, čo je jeho odbornometodickým problémom, aký problém pomocou výchovy zážitkom rieši. Nie je evidentné využitie, praktická stránka, koncepcnosť, výhody – nevýhody a pod.
- Nehodnotný výber témy – znamená, že problém, ktorý si autor vybral, nepatrí ani do metodiky ani didaktiky, nerieši otázky výchovy, objavuje objavené. Príklad: Vychovávateľ si určí názov práce **Význam projektového vyučovania vo výchove**. Prvou chybou je použitie nesprávnej terminológie (vo výchove je vhodnejšie použiť termín výchova alebo metóda a nie vyučovanie). Druhou chybou je, že význam využívania projektových metód vo výchovno-vzdelávacom procese je už dávno preukázaný a nespochybniteľný (vychovávateľ rieši v práci už vyriešené).
- Jednoduchý, triviálny odbornometodický problém ponúka názory pre názory. Nemá prepojenie využiteľnosti intervencie v praxi, často nie je dodržaná správna administrácia a metodológia zvolených výskumných a prieskumných metód, nesprávne zvolené výskumné a prieskumné nástroje či metódy a pod.

2 Ciele a zásady výchovy a vzdelávania v školskom zariadení

Školské výchovno-vzdelávacie zariadenia spolu so špeciálnymi zariadeniami, školskými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie a školskými účelovými zariadeniami podľa § 112 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov tvoria sústavu školských zariadení.

Medzi *školské výchovno-vzdelávacie zariadenia* podľa § 113 školského zákona patrí:

- školský klub detí,
- centrum voľného času,
- školský internát,
- školské hospodárstvo,
- stredisko odbornej praxe.

Výchovno-vzdelávací proces v školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach sa uskutočňuje v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania podľa školského zákona.

Úlohou školských zariadení je vytvoriť deťom podnetné prostredie na vyvážený a komplexný rozvoj ich osobnosti.

Školský klub detí patrí do systému školských výchovno-vzdelávacích zariadení. Poskytuje výchovno-vzdelávaciu činnosť pre deti, ktoré plnia povinnú školskú dochádzku. Školské kluby detí bývajú spravidla zriadené ako súčasť základnej školy.

Podľa § 8 školského zákona je základným dokumentom školského klubu detí Výchovný program. Podľa § 161 ods. 28 školského zákona sa podľa výchovného programu postupuje v školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach od 1. septembra 2009. Musí byť vypracovaný v súlade s cieľmi a princípmi zákona o výchove a vzdelávaní v nadväznosti na štátny vzdelávací program a školský vzdelávací program príslušného druhu a typu školy. Vypracováva ho vedúca vychovávateľka školského klubu detí, schvaľuje ho pedagogická rada a rada školy, zverejňuje ho riaditeľ školy. Obsahuje cieľové zameranie tematických oblastí výchovy, výchovný plán, výchovné štandardy a výchovné osnovy.

Činnosť v školskom klube detí sa realizuje v rámci režimu dňa, ktorý je základnou organizačnou štruktúrou činnosti.

Režim dňa v školskom klube detí tvoria tieto činnosti:

- oddychové činnosti – zaraďujú sa po obede detí,

- pohybovo-rekreačné činnosti – nasledujú po odpočinkovej činnosti, sú zamerané na aktívny relax a pohyb v exteriéri,
- záujmové činnosti – predstavujú ťažiskovú činnosť klubu a realizujú sa v piatich tematických oblastiach výchovy – spoločensko-vedná, prírodovedno-environmentálna, esteticko-výchovná, telovýchovná a pracovno-technická činnosť; vychovávateľ si môže vytvoriť aj vlastné tematické oblasti výchovy, ktoré môžu špecifikovať činnosti v konkrétnom výchovnom oddelení (Melcerová, Brhelová, Adamíková 2009),
- príprava na vyučovanie – upevňuje vedomosti, zručnosti a návyky detí.

Školský klub detí je školské zariadenie výchovy mimo vyučovania. Činnosť v ňom nie je pokračovaním školského vyučovania a nemala by byť chápaná ako sociálna služba, opatrovanie detí, s čím sa často stretávame v ponímaní verejnosťou v súvislosti s funkciou školského klubu detí.

Výchovu mimo vyučovania môžeme chápať ako súčasť pedagogického ovplyvňovania voľného času, ktorý deti trávia v čase mimo vyučovania, mimo rodiny, vo verejnom prostredí pod vedením pedagogických pracovníkov školských zariadení. Poskytuje príležitosť viesť jedinca k racionálnemu využívaniu voľného času, formovať hodnotové záujmy, uspokojovať a kultivovať významné ľudské potreby, rozvíjať špecifické schopnosti a upevňovať kladné morálne vlastnosti (Pávková 1999, s. 39).

Výchova mimo vyučovania plní štyri funkcie:

1. Výchovno-vzdelávaciu, ktorá rozvíja schopnosti detí, uspokojuje ich záujmy a potreby a zároveň formuje žiaduce postoje a morálne vlastnosti.
2. Zdravotnú, prostredníctvom ktorej si deti vytvárajú pozitívny vzťah k zdravému životnému štýlu, k pohybu, k správnej životospráve.
3. Sociálnu, ktorá podporuje u detí rozvoj sociálnych a komunikačných zručností, vytváranie sociálnych vzťahov.
4. Preventívnu – prevencia sociálno-patologických javov.

„Ide predovšetkým o psychohygienické požiadavky, zdravý telesný, duševný a sociálny rozvoj dieťaťa, prostredie a kvalitu vzťahov vo výchovnom zariadení“ (Hájek, Pávková 2003, s. 97).

Činnosť v školskom klube detí má rozvíjať u detí kompetencie dôležité pre život v spoločnosti a má napomáhať komplexne a systematicky rozvíjať osobnosť každého jednotlivca.

Školský internát zabezpečuje deťom materských škôl a žiakom základných škôl a stredných škôl výchovno-vzdelávaciu činnosť, ubytovanie a stravovanie. Svojím výchovným programom školského zariadenia nadväzuje na výchovno-vzdelávaciu činnosť školy v čase mimo vyučovania a úzko spolupracuje s rodinou dieťaťa alebo žiaka. Vytvára podmienky na uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov žiakov prostredníctvom mimoškolských aktivít.

J. Pávková (1999, s. 133) uvádza, že školský internát (toho času domov mládeže) je školské zariadenie, ktoré zabezpečuje žiakom stredných škôl kvalifikované výchovné pôsobenie, ubytovanie a stravovanie. Podľa § 117 školského zákona je školský internát výchovno-vzdelávacie zariadenie, ktoré zabezpečuje deťom materských škôl a žiakom základných a stredných škôl výchovno-vzdelávaciu činnosť, ubytovanie a stravovanie. Výchova a vzdelávanie v školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach sa uskutočňuje v súlade s § 8 školského zákona podľa výchovného programu, ktorý je základným dokumentom školského výchovno-vzdelávacieho zariadenia. Školský internát svojím výchovným programom školského zariadenia nadväzuje na výchovno-vzdelávaciu činnosť školy v čase mimo vyučovania a úzko spolupracuje s rodinou dieťaťa alebo žiaka. Vytvára podmienky na uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov žiakov prostredníctvom mimoškolských aktivít. Školský internát sa delí na výchovné skupiny podľa veku žiakov, pričom ich počet vo výchovnej skupine je najviac 30. Výchovnú skupinu vedie jeden vychovávateľ.

Centrum voľného času zabezpečuje podľa výchovného programu školského zariadenia výchovno-vzdelávaciu, záujmovú a rekreačnú činnosť detí, rodičov a iných osôb do veku 30 rokov v ich voľnom čase. Centrum voľného času usmerňuje rozvoj záujmov detí a ostatných zúčastnených osôb, utvára podmienky na rozvíjanie a zdokonaľovanie ich praktických zručností, podieľa sa na formovaní návykov užitočného využívania ich voľného času a zabezpečuje podľa potrieb súťaže detí základných škôl a stredných škôl. Centrum voľného času môže poskytovať metodickú a odbornú pomoc v oblasti práce s deťmi v ich voľnom čase školám a školským zariadeniam, občianskym združeniam vykonávajúcim činnosť zameranú na deti, ďalším právnickým osobám alebo fyzickým osobám, ktoré o ňu požiadajú. Centrum voľného času sa zriaďuje ako zariadenie s celoročnou prevádzkou.

Vyhláška Ministerstva školstva SR zo dňa 6. augusta 2008 o *špeciálnych výchovných zariadeniach* a Ministerstvo školstva SR podľa § 129 zákona č.245 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje podrobnosti o zriaďovaní, zrušovaní, činnosti, prevádzke a organizácii špeciálnych výchovných zariadení, podrobnosti o ukladaní opatrení vo výchove a ochranných opatrení, o spôsobe ich vykonávania a o ich kontrole a podrobnosti o výške úhrady nákladov za pobyt detí, o ich výbere a podrobnosti o poskytovaní mesačného vreckového, vecných darov a jednorazových mesačných príspevkov na výbavu v zariadeniach, v ktorých sa vykonáva ústavná starostlivosť, ochranná výchova, predbežné opatrenie alebo výchovné opatrenie.

Vyhláška rozdeľuje špeciálne výchovno-vzdelávacie zariadenia takto:

- Diagnostické centrum – vykonáva najmä diagnostiku u detí s narušeným alebo ohrozeným psychosociálnym vývinom, pre ktoré následne po diagnostikovaní navrhuje ďalšie možnosti výchovnej alebo reedukačnej činnosti, prípadne vytvorenia individuálneho reedukačného programu.
- Liečebno-výchovné sanatórium – poskytuje komplexnú starostlivosť deťom s narušeným psychosociálnym vývinom, deťom s poruchami správania, učenia, deťom ohrozeným sociálno-patologickými javmi, u ktorých ambulatná starostlivosť nevedla k náprave. Sanatórium ďalej poskytuje odbornú starostlivosť zameranú na diagnostikovanie a korekciu porúch učenia, správania, resocializáciu a reedukáciu.
- Reedukačné centrum – vykonáva reedukáciu sociálne, mravne a emocionálne narušených detí, u ktorých boli zistené také závažné nedostatky v sociálnej prispôsobivosti, v osobných vlastnostiach a charakterovom vývine, že ich výchova v iných zariadeniach nevedla k náprave. Reedukačné centrum poskytuje deťom reedukačnú a vzdelávaciu starostlivosť zameranú na optimalizáciu ich psychosociálneho vývinu, odstraňovanie porúch správania a vytvorenie predpokladov na ich osobnostnú a sociálnu integráciu. Reedukačné centrum s otvoreným režimom poskytuje starostlivosť deťom, ktoré sa vzdelávajú v základnej škole, špeciálnej základnej škole, strednej škole, odbornom učilišti alebo praktickej škole mimo reedukačného centra. Činnosť reedukačného centra s otvoreným režimom je organizovaná tak, aby sa čo najviac približovala prirodzenému rodinnému prostrediu.
- Reedukačné centrum pre deti zo zvýšenou starostlivosťou – toto zariadenie poskytuje starostlivosť deťom s narušeným psychickým vývinom:
  1. ktoré vyžadujú zvýšený zdravotný dohľad, dlhodobé podávanie liekov,

2. u ktorých reedukácia v reedukačnom centre nebola úspešná,
  3. s psychiatrickou diagnózou alebo deťom závislým od psychoaktívnych látok po detoxikácii.
- Reedukačné centrum s ochranným režimom – reedukačné centrum s ochranným režimom poskytuje starostlivosť deťom s narušeným:
    1. psychosociálnym vývinom spojeným s recidivujúcou trestnou činnosťou,
    2. psychosociálnym vývinom spojeným s opakujúcimi sa činmi, ktoré majú znaky trestných činov,
    3. psychosociálnym vývinom spojeným s vysokou a ťažko kontrolovateľnou agresivitou.
  - Reedukačné centrum pre matky s deťmi – toto zariadenie poskytuje spoločnú výchovnú, sociálnu a zdravotnú starostlivosť mladistvým matkám s ústavnou starostlivosťou a ich deťom.

Reedukačné centrum

Súčasná rýchlo napredujúca a čoraz viac uponáhľaná doba prináša so sebou riziká, ktoré sa prejavujú vo všetkých sférach výchovy, čoho výsledkom je narastajúci počet mladistvých prejavujúcich sa nežiaducimi formami správania a konania. E. Smiková a A. Kopányiová (2013) uvádzajú, že v dôsledku vplyvu dlhodobého a intenzívneho pôsobenia sociálno-patologických javov na jedincov dochádza k nežiaducim formám správania, ktoré vyjadrujú nezhodu, či dokonca opak k spoločnosťou akceptovaným normám a hodnotám.

Na korigovanie takéhoto správania štát používa špeciálno-výchovné zariadenia, predovšetkým reedukačné centrá. Pod reedukačným centrom rozumieme zariadenie, ktoré sa zameriava na reedukáciu sociálne, mravne a emocionálne narušených detí, u ktorých boli zistené také nedostatky v sociálnej prispôsobivosti, v osobnostných vlastnostiach a charakterovom vývine, že ich výchova a vzdelávanie v iných zariadeniach alebo v prirodzenom rodinnom prostredí by nevedli k náprave. Poskytuje deťom výchovu a vzdelávanie zamerané na optimalizáciu ich psychosociálneho vývinu, odstraňovanie porúch správania a vytvorenie predpokladov na ich osobnostnú a sociálnu integráciu (zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 122).

Ďalším autorom zaoberajúcim sa touto problematikou je Š. Vašek (2003), ktorý uvádza, že reedukačné centrum na základe výchovno-vzdelávacieho programu a individuálneho reedukačného programu poskytuje deťom do veku 18 rokov s možnosťou predĺženia o jeden

rok výchovu a vzdelávanie vrátane prípravy na povolanie s cieľom ich opätovného začlenenia do pôvodného sociálneho prostredia na žiadosť dieťaťa. Do reedukačných centier sa spravidla prijímajú deti oboch pohlaví.

Do reedukačného centra sa prijímajú deti na základe:

- žiadosti zákonného zástupcu,
- dohody so zariadením, v ktorom sa vykonáva rozhodnutie súdu,
- predbežného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu,
- rozhodnutia súdu o uložení ochrannej výchovy,
- rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia,
- rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti.

Vyhláška Ministerstva školstva SR zo dňa 6. augusta 2008 podľa § 129 zákona č. 245 Z. z. o výchove a vzdelávaní uvádza, že základnou organizačnou jednotkou reedukačného centra je výchovná skupina, ktorá sa zriaďuje pre najviac 8 detí v oddelení. Reedukačné centrum sa zriaďuje pre najviac 6 výchovných skupín, ak má výchovné skupiny na viacerých samostatných pracoviskách, môže mať najviac 8 výchovných skupín.

Reedukačné centrum vytvára individuálny reedukačný program pre každé dieťa, ktorý vychádza z psychologickkej a špeciálnopedagogickej diagnózy vykonanej na tento účel spravidla diagnostickým centrom. Vyhodnotenie a úprava individuálneho reedukačného programu sa vykonáva minimálne raz za štvrt'rok.

V reedukačnom centre sa môžu zriaďovať podľa potreby oddelenia:

- pre deti vyžadujúce zvýšenú starostlivosť (zdravotne znevýhodnené deti),
- s ochranným režimom (prevýchova si vyžaduje zvýšené nároky na personálne, priestorové a materiálno-technické zabezpečenie z dôvodu zvýšeného ohrozenia bezpečnosti detí a zamestnancov),
- s otvoreným režimom (deti vzdelávajúce sa mimo reedukačného centra),
- pre maloleté matky s deťmi.

V každej spoločnosti a v každej dobe je určitý počet detí, o ktoré sa ich rodičia nemôžu alebo nechcú starať, prípadne z určitého dôvodu nie je žiaduce, aby sa starali. Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v § 44 upravuje náhradnú starostlivosť ako „viacero usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť“.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov sa „*náhradná výchovná starostlivosť*“ poskytuje na úrovni rodinnej výchovy deťom s nariadenou ústavnou výchovou alebo ochrannou výchovou na základe súdneho rozhodnutia a tiež deťom umiestneným na základe predbežného alebo výchovného opatrenia, rovnako vydaným súdom“.

Náhradná výchovná starostlivosť sa poskytuje na úrovni rodinnej výchovy deťom s nariadenou ústavnou výchovou alebo ochrannou výchovou na základe súdneho rozhodnutia a tiež deťom umiestneným na základe predbežného opatrenia, rovnako vydaného súdom.

Formy náhradnej starostlivosti

V súčasnosti sa v náhradnej starostlivosti nachádza veľký počet detí, ktoré jedného alebo oboch rodičov majú, sú však tak hrubo zanedbávané a tak vážne ohrozené v telesnom i duševnom zdraví, že musia byť úradným zásahom tejto „rodičovskej starostlivosti“ zbavené. Hovoríme o tzv. sociálnych sirotách. (Škoviera 2007)

Slovenský právny poriadok upravuje viacero inštitútov, ktoré predstavujú účinný prostriedok právnej pomoci dieťaťu, o ktoré sa jeho vlastní rodičia z objektívnych alebo subjektívnych príčin nemôžu, nevedia, alebo dokonca nechcú starať (Mikloško 2011).

Pojem „náhradná starostlivosť“ všeobecne používa odborná i laická verejnosť. Často je však chápaný veľmi rozdielne. Medzi jej jednotlivými formami sú veľké rozdiely s rozličnými právnymi dôsledkami a s tým spojenými vzájomnými vzťahmi, ktoré vznikajú medzi dieťaťom a inou osobou (Selická 2003). V nasledujúcej časti stručne uvedieme jednotlivé formy náhradnej starostlivosti o deti, ako ich máme k dispozícii.

Osvojenie

Inštitút osvojenia je upravený v zákone NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Osvojenie je tu definované ako: „... vzťah medzi osvojiteľom a osvojencom, ktorý je rovnaký ako medzi rodičmi a deťmi. Osvojitelia majú pri výchove detí rovnakú zodpovednosť a rovnaké práva a povinnosti ako rodičia. O osvojení rozhoduje súd na návrh osvojiteľa.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje organizáciu sprostredkovania pestúnskej starostlivosti a osvojenia. Ústrednú úlohu v tom majú určené úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré vedú prehľad detí vyžadujúcich zabezpečenie náhradnej starostlivosti, ako aj zoznam žiadateľov o poskytovanie náhradnej starostlivosti. Do tohto zoznamu sú zapísaní

žiadatelia po posúdení predloženej dokumentácie a záverov z absolvovanej prípravy. Ak sa nepodarí zabezpečiť náhradnú rodinnú starostlivosť do šiestich mesiacov na Slovensku, dieťa sa zaradí do sprostredkovania medzištátneho osvojenia. Ústredným orgánom na vykonávanie medzištátneho osvojenia je Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Časť činností môžu vykonávať aj iné neštátne akreditované subjekty.

Pri osvojení ako jednej z foriem starostlivosti o dieťa však zostáva celý rad právnych, organizačných a hlavne psychologických úskalí, takže dobrodenie osvojenia môže aj za najpriaznivejších okolností využiť iba pomerne malé percento opustených detí. Typickým dieťaťom prichádzajúcim do náhradnej starostlivosti je dieťa z rodiny, ktorá svoju funkciu neplní, rodiny asociálnej, rozvrátenej, alkoholickéj, takže hereditárne poradie takéhoto dieťaťa a jeho vývojová prognóza sú spravidla viac než problematické. Dochádzame k zisteniu, že máme málo detí „voľných“ na osvojenie a z nich iba určité percento je „vhodné“ na osvojenie. (Archerová 2001) Osvojenie samo teda otázku opustených detí nemôže komplexne vyriešiť.

Náhradná osobná starostlivosť a pestúnska starostlivosť

Pri zverení maloletého dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti „uprednostní súd príbuzného maloletého dieťaťa“ (§ 45 zákona o rodine č. 36/2005 Z. z.). Osoba, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti, je povinná zabezpečiť jeho riadnu výchovu, pričom tento občan nemá nárok na odmenu za činnosti súvisiace s výchovou a starostlivosťou zverného dieťaťa. Rodičia sú povinní poskytovať výživné na dieťa osobe, ktorá sa o dieťa stará, a majú právo stykať sa s dieťaťom, ak neurčí súd inak. Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine jednoznačne dáva prednosť náhradnej osobnej starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou. V § 55 ods. 3 tohto zákona sa výslovne uvádza, že „... súd zruší ústavnú starostlivosť najmä vtedy, ak maloleté dieťa možno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti...“

Skúsenosti ukazujú, že je stále dost' detí, ktoré prichádzajú a zostávajú v ústavnej starostlivosti a ktoré by mohli prejsť do starostlivosti prarodičov alebo blízkych príbuzných, keby sociálna služba tieto možnosti dôkladne preverila alebo keby svojím pôsobením takéto možnosti vytvorila.

Pestúnska starostlivosť

Ak rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa a ak je to potrebné v záujme dieťaťa, môže súd rozhodnúť o jeho zverení do pestúnskej

starostlivosti. Podľa Selickej (2009) je pestúnska starostlivosť forma štátom garantovanej, kontrolovanej a riadenej rodinnej starostlivosti. Môže mať dlhodobý aj krátkodobý charakter.

„Pestúnom sa môže stať len fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá musí mať najmä osobnostné, zdravotné a morálne predpoklady a musí byť zapísaná v zozname žiadateľov. Maloleté dieťa možno zveriť do spoločnej pestúnskej starostlivosti manželom alebo aj jednému z manželov, v tom prípade je však potrebný písomný súhlas druhého z manželov“ (§ 48 zákona o rodine č. 36/2005 Z. z.).

Cieľom pestúnskej starostlivosti je poskytnúť rodinné prostredie prioritne deťom, ktoré nemôžu dlhodobo vyrastať vo svojej biologickej rodine, nie je možné ich osvojiť alebo je pre ne inštitucionálna náhradná výchova osobitne ohrozujúca, napr. v prípade mimoriadne hyperaktívnych detí či časti detí s CAN syndrómom (Škoviera 2007).

Uvedomujeme si, že pestúnska starostlivosť nemôže byť univerzálnym riešením osudu opustených detí, tak ako ním nie sú ani detské domovy či osvojenie. Má však v diferencovanom repertoári možností svoje dôležité miesto. Manželia – pestúni prijímajú do svojej rodiny, kde spravidla už nejaké vlastné deti sú, ešte ďalšie dieťa a dostávajú určitý finančný príspevok od inštitúcií sociálnej starostlivosti. Uvedomujeme si, že pestúnska starostlivosť nemôže byť univerzálnym riešením osudu opustených detí, tak ako ním nie sú ani detské domovy či osvojenie, má však v diferencovanom repertoári možností svoje dôležité miesto.

Zrušiť pestúnsku starostlivosť môže len rozhodnutie súdu, avšak iba zo závažných dôvodov. Súd tak rozhodne vždy, keď o to požiada pestún. Z vlastnej skúsenosti môžeme potvrdiť, že zrušenie pestúnskej starostlivosti na žiadosť pestúna je z hľadiska pedagogického i psychologického opatrením veľmi citlivým. Taký prípad nastáva, ak trvala pestúnska starostlivosť dlhšiu dobu, napr. od piatich až šiestich rokov dieťaťa do puberty. Dieťa privykne rodinnému prostrediu u pestúnov, má v ňom sociálne i emocionálne zázemie. V puberte vznikajú v jeho správaní a výchove prirodzené zmeny a často i ťažkosti. Niektorí pestúni riešia túto situáciu návrhom na zrušenie pestúnskej starostlivosti.

Ústavná starostlivosť a profesionálna rodina

Z usporiadania jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti podľa zákona o rodine č. 36/2005 Z. z. je posledným a krajným riešením umiestnenie dieťaťa v zariadení ústavnej starostlivosti. Súd ju nariadi až vtedy, keď je zrejmé, že ostatné prostriedky spoločenského pôsobenia v ohrozenej rodine nevedli k náprave. „Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej

starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti“ (§ 54 zákona o rodine č. 36/2005 Z. z.). Súd má povinnosť sledovať a hodnotiť účinnosť ústavnej výchovy, určiť rodičom lehotu na nápravu ich rodinných pomerov, a ak k tomu nedôjde, začať konanie o zverení dieťaťa do pestúnskej starostlivosti. Zákon stanovuje, že ústavnú starostlivosť nie je možné nariadiť z dôvodu nedostatočných bytových a majetkových pomerov rodičov dieťaťa.

Profesionálna výchova v rodine je u nás relatívne nová forma ústavnej starostlivosti, pričom je organizačnou súčasťou detského domova. Profesionálny rodič poskytuje starostlivosť deťom s nariadenou ústavnou starostlivosťou vo svojom vlastnom rodinnom prostredí 24 hodín denne. Profesionálny rodič ako zamestnanec detského domova môže mať v starostlivosti najviac tri deti. V prípade viacerých detí (napr. väčšia súrodenecká skupina) sa môžu stať zamestnancami obaja manželia. Do profesionálnej rodiny je vhodné zveriť i staršie dieťa či dieťa s rôznymi poruchami správania, alebo aj dieťa telesne či duševne postihnuté. V poslednom období je veľká časť týchto rodičov pripravovaná najmä pre bábätká. Profesionálny rodič musí prejsť obdobným procesom posudzovania a prípravy ako osvojiteľa alebo pestúnski rodičia, pričom sa sledujú osobné a osobnostné predpoklady. Za svoju prácu (na rozdiel od pestúna) dostáva mzdu. (Škoviera 2007)

Podľa zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa ústavná starostlivosť vykonáva v zariadeniach, ktorými sú:

1. detský domov,
2. detský domov pre maloletých bez sprievodu,
3. krízové stredisko,
4. resocializačné stredisko pre drogovovo závislých,
5. v iných zariadeniach zriadených na vykonávanie opatrení podľa tohto zákona (§ 45 ods. 1 zákona č. 305/2005).

Opatrenia podľa tohto zákona sa vykonávajú v zariadeniach, ktoré zriadili:

1. určený orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
2. obec,
3. vyšší územný celok,
4. akreditovaný subjekt.

Osobitnú a nie zanedbateľnú skupinu populácie i v našej spoločnosti ešte stále tvoria deti, ktoré z rozličných dôvodov nemôžu byť vychovávané vo vlastnej rodine a sú

umiestňované do niektorého zo zariadení náhradnej výchovy. Výchovná starostlivosť, ktorá je v týchto zariadeniach poskytovaná deťom, mládeži a mladým dospelým, je doplnená odbornou liečebno-výchovnou starostlivosťou zameranou na odstránenie sociálnej zanedbanosti a porúch psychosociálneho vývinu.

Výchovný program zariadení náhradnej výchovy vychádza z dôkladnej psychologickej a pedagogickej diagnostiky. Rešpektuje osobnostné danosti dieťaťa a vypracováva sa pre každé dieťa individuálne. O vývine dieťaťa sa vedie pedagogický denník pod názvom Osobný list dieťaťa. Zároveň sa vypracováva individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je plán výchovnej práce s dieťaťom a plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou, vypracovaný v spolupráci s obcou a orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Najvhodnejšou formou starostlivosti o dieťa s nariadenou ústavnou starostlivosťou je forma, ktorá sa najviac približuje starostlivosti v rodinnom prostredí. Až po vyčerpaní všetkých možností osobnej náhradnej starostlivosti by mala nasledovať inštitucionálna starostlivosť, ktorá sa realizuje aj v detských domovoch. V súvislosti so zákonom Národnej rady SR č. 222/1996 Z. z. zo dňa 4. júla 1996 o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa detské domovy stali zariadeniami sociálnej starostlivosti, zriaďovanými krajskými úradmi. Od 1. 1. 2010 patria do pôsobnosti Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave.

„Úlohou detských domovov je zaistiť všestrannú výchovnú, sociálnu a materiálnu starostlivosť deťom a mládeži, ktorým chýba z najrôznejších príčin vlastné pozitívne rodinné prostredie. Dominujúcim problémom u tejto časti detí a mládeže ešte nie sú poruchy správania, ale zlyhanie rodičov pri plnení ich rodičovských povinností a výkone rodičovských práv“ (Fedorová 2011, str. 8). Detský domov ako výchovné zariadenie v zmysle zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately zabezpečuje deťom, ktoré z vážnych dôvodov nemôžu vychovávať ich rodičia, nielen materiálnu, zdravotnú a sociálnu starostlivosť, ale aj všestrannú výchovu. „Detské domovy by mali deťom zabezpečiť tiež uspokojenie základných psychických potrieb, čo je veľmi dôležité pre formovanie osobnosti týchto detí“ (Hapáková 2009, str. 36).

Poslaním detského domova je vytvoriť také prostredie, ktoré by čo najúčinnejšie prispievalo k harmonickému rozvoju osobnosti mladého jedinca, poskytovalo mu dostatok intimity, istoty, pocit pevného zázemia a súčasne dostatok podnetov a možností na rozvíjanie a uspokojovanie citových potrieb. Základnou jednotkou ľudskej spoločnosti je rodina a doteraz sa nepodarilo vytvoriť optimálnejšiu inštitúciu, v ktorej by deti získavali potrebné

citové zázemie, návyky a schopnosti orientovať sa v sociálnych vzťahoch. Preto zostáva rodina inšpirujúcim vzorom aj pre detské domovy, a to i pri cieľavedomom využití všetkých najnovších poznatkov pedagogiky, psychológie, sociológie a ďalších vedných disciplín, ktoré sa vzťahujú na výchovu a vzdelávanie detí a mládeže. (Fedorová 2011)

V detskom domove sa poskytuje starostlivosť, ktorou je stravovanie, bývanie a zaopatrenie. Ďalej sa poskytuje liečebno-výchovná starostlivosť formami špecializovanej odbornej činnosti zameranej na odstránenie alebo zmiernenie porúch psychického, osobnostného a sociálneho vývinu dieťaťa odborným tímom detského domova (psychológ, liečebný pedagóg, špeciálny pedagóg). V samostatnej skupine detského domova sa poskytuje starostlivosť najviac desiatim deťom. Starostlivosť v skupine zabezpečujú najmenej dvaja a najviac štyria vychovávatelia a ďalší zamestnanec (vyhláška č. 643/2008).

Záujmom detského domova je vytvoriť optimálne podmienky na všestranný rozvoj detí a pripraviť ich na samostatný život. Prostredie, ktoré utvára podmienky na formovanie a získavanie vedomostí, poznatkov, zručností a osobitostí jednotlivca, je dôležitou zásadou koncepcie starostlivosti a výchovnej práce v detskom domove (Mikloško 2011). Významnou úlohou je tiež usmerňovať deti k pozitívnemu mysleniu, dobru, láske, skromnosti, učiť ich orientovať sa v celospoločenskom živote, učiť ich vážiť si životné prostredie a prírodu. Poskytovať im maximálnu pozornosť v rozvoji citovej, duchovnej a rozumovej oblasti, ako aj pestovať zručnosti spojené so sebaobslužnými a hygienickými návykmi. Detský domov súčasne podporuje výchovno-vzdelávaciu činnosť školy, ktorú dieťa navštevuje, zaisťuje deťom hodnotný odpočinok, rekreáciu i zábavu, poskytuje im možnosť uplatniť sa v rôznych druhoch záujmovej činnosti, učí ich sebaobsluhy, plniť si pracovné povinnosti, pestuje v nich vzťahy s ostatnými členmi samostatnej skupiny i celého detského domova. (Pasternáková 2010)

3 Vzdelávacia činnosť, výchovné štandardy

Výchovný program je základný dokument školského zariadenia, podľa ktorého sa uskutočňuje výchovno-vzdelávacia činnosť.

Kompetenciami rozumieme systém vedomostí, zručností, schopností, spôsobilostí, postojov a hodnotovej orientácie, ktoré vyjadrujú úroveň poznania daného jednotlivca.

Výchovné štandardy výchovného programu školského zariadenia predstavujú súbor požiadaviek na osvojenie si vedomostí, zručností a schopností, ktoré majú deti/žiaci získať v procese výchovy mimo vyučovania v školskom zariadení, aby mohli nadväzovať na vedomosti, zručnosti a schopnosti získané vo výchovno-vzdelávacej činnosti v škole. M. Šidlíková a V. Brhelová (2011) ich delia na:

1. výkonové štandardy, ktoré určujú kritériá úrovne zvládnutia obsahových štandardov,
2. obsahové štandardy, ktoré určujú, akú vedomosť, zručnosť a schopnosť majú deti a žiaci ovládať a prakticky používať.

Výchovný plán výchovného programu školského zariadenia je súčasť výchovného programu. Obsahuje zoznam oblastí výchovy s vymedzením najmenšieho počtu výchovno-vzdelávacích aktivít/činností v rámci celého výchovného programu alebo jeho ucelených častí. Určuje celkovú skladbu výchovno-vzdelávacej činnosti v oddeleniach a výchovných skupinách pre príslušný ročník výchovného programu.

Výchovný program školského zariadenia musí podľa § 8 ods. 4 školského zákona č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 obsahovať:

1. Názov programu
2. Vymedzenie vlastných cieľov a poslania výchovy
3. Formy výchovy a vzdelávania (podľa § 54 školského zákona)
4. Tematické oblasti výchovy
5. Výchovný plán
6. Výchovný jazyk
7. Personálne zabezpečenie
8. Materiálno-technické a priestorové podmienky
9. Podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri výchove
10. Vnútorý systém kontroly a hodnotenia detí/žiacov
11. Vnútorý systém kontroly a hodnotenia zamestnancov školského zariadenia
12. Požiadavky na kontinuálne vzdelávanie pedagogických zamestnancov.

Výchovný program musí byť vypracovaný v súlade s cieľmi a princípmi zákona o výchove a vzdelávaní.

Výchovný plán v školskom klube detí obsahuje tieto tematické oblasti výchovy:

- vzdelávaciu oblasť,
- spoločensko-vednú oblasť,
- pracovno-technickú oblasť,
- prírodovednú oblasť,
- esteticko-výchovnú oblasť,
- telovýchovnú oblasť.

Výchovný plán v školskom internáte obsahuje tieto tematické oblasti výchovy:

- spoločenskú výchovu,
- mravnú výchovu a výchovu k hodnotám,
- pracovnú výchovu a rozumovú výchovu,
- estetickú výchovu,
- telesnú výchovu,
- rodinnú výchovu a výchovu k manželstvu a rodičovstvu,
- ekologickú výchovu.

Ciele výchovno-vzdelávacej činnosti musia podľa M. Šidlíkovej (2011) spĺňať tieto požiadavky:

- musia byť konzistentné (nižšie ciele podriaďujeme vyšším),
- musia byť primerané (súlad požiadaviek cieľov s možnosťami a schopnosťami žiakov, vychovávateľov, materiálnymi podmienkami a pod.),
- musia byť jednoznačné (nepripúšťa sa viacznačný význam cieľov, rôznosť vysvetlení),
- musia byť vyjadrené v pojmoch žiackych výkonov (vopred stanovíme konečný stav – výkon, ktorý sa má u žiaka dosiahnuť),
- musia byť kontrolovateľné (porovnávame dosiahnutý stav u žiakov so stanovenými cieľmi), rešpektujú taxonómiu (aktívne sloveso v neurčitku) cieľov (úroveň osvojenia vedomostí, zručností, postojov).

4 Štýly, metódy, formy výchovy a vzdelávania v školskom zariadení

Problematika učebných štýlov je v slovenskej pedagogickej verejnosti relatívne nová a neznáma téma. Učebnými štýlmi žiakov sa u nás zaoberá Ivan Turek (2008) a tiež kolektív autorov pod vedením Milana Daráka (Darák, Ferencová, Šuťáková 2007). Monografia s názvom Učebné kompetencie žiakov v kontexte školskej edukácie je v slovenskom prostredí ojedinelá. Veľmi zriedkavé sú aj príspevky v odborných časopisoch a zborníkoch z vedeckých konferencií. Problematika učebných štýlov absentuje aj v učebniciach, pregraduálnej príprave učiteľov aj v ich ďalšom vzdelávaní. V zahraničí sa tejto problematike venuje pozornosť už od 80. rokov minulého storočia. (Na webe existuje niekoľko tisíc stránok venovaných učebným štýlom – learning styles.) Problematika učebných štýlov však stále nie je doriešená, názory na ňu nie sú jednotné, niekedy sú až protirečivé. Dokonca ani výklad pojmu učebný štýl nie je v odbornej literatúre jednotný. Niekedy sa nahrádza pojmom kognitívny štýl, no ani chápanie tohto pojmu nie je jednotné. Jedna skupina vedcov považuje pojmy učebný štýl a kognitívny štýl za synonymá, iní hovoria o nadradenosti či podradenosti jedného voči druhému. Ďalší považujú jeden za súčasť druhého a niektorí tvrdia, že tieto dva pojmy majú niečo spoločné a v niečom sa líšia. Prehľad o týchto názoroch podáva Mareš (1998). Podľa Tureka (2008, s. 83-118) **je kognitívny štýl spôsob, ktorý človek preferuje pri prijímaní a spracúvaní informácií. Je prevažne vrodený a ťažko sa mení, len v minimálnej miere sa viaže s obsahom. Učebný štýl je súhrn postupov, ktoré jednotlivec v určitom období preferuje pri učení. Vyvíja sa z vrodeného základu, ale v priebehu života sa mení, zdokonaľuje.** Človeku sa jeho štýl učenia javí ako samozrejmý postup, ktorý si neuvedomuje, nezamýšľa sa nad ním. Môže mu život uľahčovať alebo naopak komplikovať. Učebné štýly je možné diagnostikovať aj meniť.

Štýl vychovávateľa je vyjadrením jeho osobnostného nastavenia, vyjadrením jeho vnútra, cítenia, vnímania, empatie, interaktívnych spôsobilostí, ale aj morálky a etiky. Pedagógovia v našich školách sú rôzni a „dopad“ ich konania, komunikácie, zodpovednosti, starostlivosti a pod. na deti nie je overený vedeckými výskumnými metódami a možno ani nie je úplne overiteľný. Stopy, pozitívne alebo negatívne, si odnášajú zo škôl do života vo svojom myslení, správaní sa k iným, vo výchovnom pôsobení na vlastné deti, v záujmoch a motivácii. Vo všeobecnosti je možné hovoriť o dvoch diametrálne odlišných výchovných štýloch – o direktívnom a nedirektívnom (demokratickom) štýle.

Výchovno-vzdelávacie metódy sú dôležitou súčasťou práce pedagóga. Termín je prevzatý z gréčtiny – „**methodos**“ (**cesta**). Je to spôsob na dosahovanie stanovených cieľov:

- Podľa E. Stračára (1979) ide o zámerné usporiadanie obsahu, činnosti pedagóga a žiaka/dieťa, ktoré sa zaciľujú na dosiahnutie stanovených výchovných a vzdelávacích cieľov, a to v súlade so zásadami organizácie vyučovania/výchovy.
- Podľa J. Maňáka (1990) je metóda výučby koordinovaný systém výchovno-vzdelávacích činností pedagóga a učebných aktivít žiakov/detí, ktorý je zameraný na dosiahnutie učiteľom stanovených cieľov pre žiakov/deti, pričom žiakmi/deťmi sú tieto ciele akceptované.

Odborná pedagogická literatúra uvádza mnohé klasifikácie metód výchovno-vzdelávacej činnosti. Uvádzame klasifikáciu Lerneru, Maňáka a Tureka.

Klasifikácia metód podľa Lerneru (1986):

- Informačno-receptívne metódy (poskytovanie hotových informácií)
- Reproduktívne metódy (opakovanie činností)
- Metódy problémového výkladu (riešenie problému)
- Heuristické metódy (žiaci/deti riešia komplexný problém samostatne, riešia samostatne časti úloh)
- Výskumné metódy (spoločne nastolený problém sa žiaci/deti snažia vyriešiť novým spôsobom alebo aplikáciou vedomostí, ktoré získali v iných podmienkach)

Klasifikácia vyučovacích metód podľa Maňáka (1990):

- Klasické vyučovacie metódy:
  1. slovné – rozprávanie, vysvetľovanie, prednáška, práca s textom, rozhovor,
  2. názorno-demonštračné – predvádzanie a pozorovanie, práca s obrazom, inštruktáž,
  3. praktické metódy – napodobňovanie, manipulovanie a experimentovanie, vytváranie spôsobilostí, produkčné metódy.
- **Aktivizujúce metódy – diskusné, heuristické, riešenie problémov, situačné, inscenačné, didaktické hry**
- Komplexné vyučovacie metódy – frontálne, skupinové a kooperatívne, partnerské vyučovanie, individuálna výučba, kritické myslenie, brainstorming, projektové vyučovanie, vyučovanie drámou, otvorené vyučovanie, učenie prostredníctvom životných situácií, televízna výučba, výučba podporovaná počítačom, sugestopedia a superlearning, hypnopedie

- Skupinové vyučovanie podľa záujmu, druhu činnosti, náročnosti úloh, náhodným alebo zámerným delením podľa nejakého pravidla, odčítaním.

Metódy a formy tvorivo-humanistickej výchovy a neformálneho vzdelávania sú v porovnaní s metódami a formami tradičnej pedagogiky pre deti/žiacov prítlačivejšie, primeranejšie a „ľudskejšie“. Z tohto dôvodu je aj plnenie výchovno-vzdelávacích cieľov efektívnejšie.

Podľa skúseností a vyjadrení vychovávateľov, ktorí modernejšie metódy aplikujú, zažívajú pri práci s deťmi/žiakmi častejšie pocit úspechu, majú kvalitnejšie vzťahy s deťmi/žiakmi a sú viac motivovaní na ďalšiu činnosť a sebavzdelávania ako vychovávatelia, ktorí preferujú tradičné metódy a formy práce.

Vhodné prepojenie metód, foriem a prostriedkov práce prispeje ku kvalitnej realizácii výchovno-vzdelávacej činnosti (VVČ). tento postup si musí vychovávateľ premyslieť ešte v etape prípravy na výchovno-vzdelávaciu činnosť. Uvedené príklady je možné vzájomne rôzne kombinovať podľa zamerania a obsahu výchovno-vzdelávacej činnosti. Uvedené príklady nie sú konečné. Tvoriví vychovávatelia budú zásobník a kombinácie metód, foriem a prostriedkov práce postupne rozširovať.

Formy výchovno-vzdelávacej činnosti využívané v tvorivo-humanistickej výchove sú napríklad *anketa, prieskum, tvorivá dielňa, dialóg, scénka, hranie rolí, diskusia, mediačné stretnutie, tvorivá debata, tréning, záujmový krúžok, nácvik.*

5 Motivácia detí alebo žiakov k aktívnej činnosti v školskom zariadení

Úlohou, hlavným cieľom pedagogickej diagnostiky je zistenie, akým spôsobom človek dokáže absorbovať vedomosti, vnímať svet a ľudí okolo seba. Týka sa to rovnako malého dieťaťa ako aj dospelého človeka. Väčšinou učitelia a vychovávatelia vychádzajú z toho, že každý človek má svoj spôsob učenia, že ho v sebe časom objaví a začne využívať. Oficiálna psychológia učenia uprednostňuje modely všeobecného učenia sa, z ktorých vymizli všetky špecifické a jedinečné črty, neberie ohľad na osobitosti a špeciálne zvláštnosti jednotlivých detí a akoby vôbec neprihliadala na to, že dieťa sa osobnosťou nerodí, ale počas života sa ňou stáva, a že o rozvoj jeho osobnosti sa treba starať – doma, ale aj v škole.

Učenie sa je vždy čosi seriózne, mimoriadne ťažké a vážne. Je to činnosť, ktorá vyžaduje námahu, pevnú vôľu, sústredenie... Je to činnosť nepríjemná, spojená so školou, človek ju robí z donútenia a často proti svojmu vnútornému presvedčeniu a založeniu, proti svojej podstate, pretože to chcú učitelia, vychovávatelia, rodičia... Takáto interpretácia toho, čo učenie sa je, sa v našich školách objavuje pomerne často. Nie je nepravdivá, iba zameraná na to, čo takmer každému prekáža – na donucovanie, zlé vzťahy, nezáujem a často aj na neschopnosť vysvetliť alebo na nevedomosť týkajúcu sa spôsobov, štýlov učenia sa. Učenie sa môže byť aj činnosť, ktorá je príjemná, zaujímavá, dobrodružná, veselá – napriek tomu, že je spojená so školou, učiteľmi, vychovávateľmi a v konečnom dôsledku aj s rodičmi. Je to otázka štýlov – spôsobov, ako sa učiť, ale aj ako učiť.

Podľa Tureka (2008), ktorý rozlišuje medzi kognitívnym a učebným štýlom (kognitívny štýl je spôsob, ktorý človek preferuje pri prijímaní a spracúvaní informácií, je prevažne vrozený, ťažko sa mení, len v minimálnej miere sa viaže s obsahom), je učebný štýl súhrnom postupov, ktoré jednotlivec v určitom období preferuje pri učení. Vyvíja sa z vrozeného základu, ale v priebehu života sa mení, zdokonaľuje. Človeku sa jeho štýl učenia javí ako samozrejmy postup, ktorý si neuvedomuje, nezamýšľa sa nad ním. Môže mu život uľahčovať alebo naopak komplikovať. Učebné štýly je možné diagnostikovať aj meniť. Možnosti, ako diagnostikovať učebný štýl, sa delia na priame a nepriame (Škoda, Doulík 2011). Priame metódy predpokladajú pozorovanie detí pri práci, pri učení alebo pri riešení danej úlohy a následné analyzovanie pozorovaných skutočností. Tento spôsob diagnostikovania štýlov učenia sa detí pedagógovia intuitívne využívali v minulosti a využívajú ho aj dnes. Vhodné sa javí pozorovanie pri náročnejších úlohách, pri situáciách vyplývajúcich zo skutočného života alebo pri úlohách, ktoré umožňujú alternatívne riešenia.

Priame metódy sú náročné na čas a predpokladajú skúseného vychovávateľa. Nepriame metódy na diagnostiku štýlov učenia sa využívajú častejšie a v poslednom období už nielen výskumníkmi. Medzi nepriame metódy zaraďuje Mareš (1998) tieto postupy:

- analýza portfólia – účelom je zachytiť vývoj dieťaťa a jeho premeny za určité časové obdobie,
- pološtandardizovaný rozhovor s dieťaťom alebo jeho pedagógom,
- fenomenografický rozhovor – opis a analýza postupov získavania skúseností; deti touto metódou vysvetľujú svoje životné skúsenosti, názory, postupy pri vnímaní reality a učenia sa,
- voľné písomné odpovede,
- projektívne grafické techniky – analýza detskej kresby,
- dotazníky a posudzovacie škály.

Podľa J. Mareša (1998) existuje vo všeobecnosti päť spôsobov, ako pedagógovia učia žiakov učiť sa:

1. Pozorovaním a skúsenosťami zo života (aj vlastného). Ide o metódu pokus – omyl.
2. Napodobňovaním – keď je možné úlohu vyriešiť podľa inštrukcií, vzoru, podľa algoritmov.
3. Dohováraním, trestaním, chválením. Ide o napodobňovanie učenia nejakého imaginárneho žiaka.
4. Radou, aby sa deti učili podľa pokynov v príručkách – riadeným samoučením.
5. Radami odborníkov, aby sa deti učili podľa vedecky preskúmaných metód. Problém pri tomto spôsobe je v tom, že takmer každá psychologická škola hovorí o iných metódach a chápe učenie odlišne.

Motivácia k učeniu a získavaniu nových informácií a zručností je procesom zvnútorneného zdôvodnenia potreby učiaceho jedinca učiť sa (Sitná 2009, s. 18). Je to súhrn činiteľov, ktoré podnecujú, usmerňujú, udržiavajú a zacieľujú ľudské správanie. Podľa intenzity a dĺžky trvania sa rozlišuje motivácia krátkodobá a dlhodobá. Krátkodobá sa vyskytuje najmä u mladších ľudí, detí, dlhodobá u starších ľudí, ktorí sú zrelší, disponujú sebapoznaním a majú určitý cieľ (napr. pri celoživotnom vzdelávaní). Vo všeobecnosti sa motivácia delí na vonkajšiu a vnútornú. Vnútorná motivácia súvisí so zvedavosťou a záujmom dieťaťa – získanie vedomostí a zručností je cieľom samým osebe. Vychovávateľ

môže podporovať motivovanie žiakov prostredníctvom výberu tém a obsahov, zaujímavých aktivít, pozitívnej sociálnej klímy, aktivizujúcich metód, povzbudzovaním a vytváraním osobných vzťahov. Ako motivovať:

- poukazovať na užitočnosť získaných vedomostí, zručností, na ich praktické využitie, demonštrovať aplikovateľnosť v bežnom živote, uvádzať konkrétne príklady,
- organizovať exkurzie, pobyty, stretnutia s odborníkmi určitej konkrétnej oblasti,
- posilňovať sebavedomie a sebaúctu – pozitívny prístup, záujem, oceňovanie pokroku, spätnú väzbu,
- byť „zapálený“ pre odbor, činnosť, ku ktorej je snaha motivovať,
- vedieť klásť otázky,
- vysvetľovať a pýtať sa na súvislosti s konkrétnym životom,
- viesť svojich zverencov k tvorivosti, aktivite a sebareprezentácii,
- často meniť aktivity, prinášať nové prekvapujúce momenty,
- používať skupinovú prácu, využívať synergický efekt.

6 Formálna stránka atestačnej práce

Štruktúru atestačnej práce tvoria tieto časti:

Názov – odzrkadľuje cieľ práce a riešený problém. Mal by byť stručný, ale výstižný v kontexte akcie.

Abstrakt – nie je povinnou súčasťou atestačnej práce. Mal by vystihnúť hlavnú ideu atestačnej práce, osobné ciele autora.

Obsah – je prehľad nečíslovaných a číslovaných častí (kapitol) atestačnej práce. Rozsah obsahu práce na prvú atestáciu by spravidla nemal presiahnuť jednu stranu.

Úvod – obsahuje spravidla tri odseky:

- vstup do problematiky a opis odborného-metodického problému,
- cieľ atestačnej práce,
- stručnú štruktúru atestačnej práce (čo môže čitateľ očakávať v teoretickej a v praktickej časti atestačnej práce).

V úvode by mal byť stručne spomenutý aj význam témy pre pedagogickú teóriu a prax.

Jadro práce je hlavná časť práce a jeho členenie je určené typom práce. Obsahuje teoretickú a praktickú časť, ktoré sú v pomere 1 : 2 (tretina teoretická a dve tretiny praktické). Jadro je členené na kapitoly a podkapitoly, ktoré musia na seba nadväzovať a tvoriť ucelenú prácu. Každá hlavná kapitola sa začína na novej strane. Názvy kapitol a podkapitol nemôžu byť samoučelné, obsah musí byť dostatočne rozpracovaný. Príliš veľa kapitol a početné členenie práce spôsobujú neprehľadnosť. V závere jadra práce je dôležité uviesť aj výsledky práce, ktoré sú zhrnutím vlastných postojov alebo vlastných riešení autora. Ide o logické usporiadanie výsledkov a ich dostatočné vyhodnotenie.

Záver – je zhrnutím celej práce. Rovnako ako úvod je spravidla členený na tri odseky. V prvom autor zhrnie pohľad na zvolenú problematiku, v druhom opíše splnenie, resp. nespĺnenie cieľa práce a v treťom podáva informáciu o možnosti využitia zvolenej intervencie v iných výchovno-vzdelávacích zariadeniach, kolách alebo poradenských zariadeniach (autor uvádza vlastné názory na využiteľnosť navrhnutého riešenia v praxi). V závere by mal autor odpovedať na otázky typu: Bol splnený cieľ? Boli odhalené nové poznatky? Aká je ich platnosť? K čomu sme dospeli? Záver kompletizuje prácu s uvedením výsledkov.

Bibliografické odkazy – sú zhrnutím všetkých v texte citovaných bibliografických zdrojov a použitej literatúry. Zdroje musia byť uvádzané podľa platnej normy STN ISO 690, STN ISO 690-2 (citovanie z elektronických zdrojov) a etiky (spôsob dodržiavania etickej normy vo vzťahu k prebratým myšlienkam a výsledkom iných autorov) a techniky (správnosť

prepájania odkazov) citovania. Jednou z možností je uvádzanie bibliografických zdrojov v zozname v abecednom poradí.

Prílohy – nepovinná súčasť atestačnej práce. Každá príloha by mala byť uvádzaná na novej strane.

Text atestačnej práce je odborným textom s náučným štýlom, preto má obsahovať odbornú terminológiu z oblasti riešenia metodicko-odborného problému. Autor musí v práci preukázať aj primeranú jazykovú a štylistickú úroveň a dodržiavať pravidlá slovenského pravopisu. Odporúčaný typ písma je Times New Roman (jednotný pre celú prácu).

Veľkosť písma v texte je 12 bodov (okrem názvov kapitol, podkapitol, poznámok pod čiarou, textu v ilustráciách, obrázkoch, schémach, nominálnych škálach a grafoch). V práci sa používajú vždy rovnaké odrážky a číslovanie. Medziriadkové medzery sú 1,5. Už sme spomínali, že práca je autorským dielom autora (bez školiteľov a ďalších osôb napomáhajúcich vypracovanie práce na prvú atestáciu), preto je vhodné písať prácu v prvej osobe jednotného čísla. Práca sa píše prevažne v minulom čase, povolená je aj pasívna konštrukcia pojmov – napr. uvádza sa, predpokladá sa, používa sa. V práci sa nepoužívajú hovorové výrazy slov, slangy, zdobneniny, podčiarkované texty, neprimeraná veľkosť ilustrácií. V práci sa nesmú vyskytovať gramatické a štylistické chyby. Obrazový materiál nesmie uberať z textovej časti alebo ju presahovať.

Obrázky, fotografie, tabuľky, texty, pracovné listy, ktoré sú nadmerné alebo uvádzané individuálne, odporúčame neuvádzať priamo v texte práce, ale v prílohách.

Rozsah strán musí byť dodržaný v zmysle právnej normy. Pre prvú atestáciu je to 25 až 35 strán (vysokoškolské vzdelanie najmenej druhého stupňa), 22 až 28 strán (vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa), 18 až 24 strán (úplné stredné všeobecné vzdelanie, úplné stredné odborné vzdelanie alebo vyššie odborné vzdelanie). Strana ako normostrana je akceptovaná, ak má približne 30 normalizovaných riadkov s 1 800 znakmi. Do rozsahu práce sa počíta úvod, jadro, záver (zoznam bibliografických odkazov a prílohy sa do rozsahu práce započítavajú len orientačne). V prípade, že predložená práca nemá stanovený rozsah strán (alebo rozsah je predimenzovaný), je to dôvod na jej zamietnutie.

Záver

Učebný zdroj má byť pomôckou pre vychovávateľov všetkých typov školských výchovných zariadení a špeciálnych výchovných zariadení. Jednotlivé témy majú okrem informatívnej funkcie zároveň ambíciu byť návodom, ako napísať atestačnú prácu pre prvú atestáciu tak, aby spĺňala všetky legislatívne požiadavky. Najdôležitejšia je téma, ktorá musí byť v kontexte s odbornou-metodickým problémom, a na jej základe správne naformulovaný cieľ. Stanovený odbornou-metodický problém má byť prostredníctvom ukážok konkrétnych výchovno-vzdelávacích aktivít riešený tvorivo – interaktívne, aktivizujúco, zážitkovo.

Dúfame, že učebný zdroj Prípravné atestačné vzdelávanie k prvej atestácii pre vychovávateľa bude pre všetkých zainteresovaných prakticky využiteľný a prínosný.

Zoznam bibliografických odkazov

- ARCHEROVÁ, C., 2001 *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
- BRHELOVÁ, V., E. MELCEROVÁ a J. ADAMÍKOVÁ, 2009. *Výchovný program v praxi*. Bratislava: Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o. ISBN 978-80-89182-40-4.
- BRHELOVÁ, V. a M. ŠIDLÍKOVÁ, 2011. *Realizácia výchovného programu v školských zariadeniach*. Bratislava: MPC. ISBN 978-80-8052-388-6.
- DARÁK, M., J. FERENCOVÁ a V. ŠUŤÁKOVÁ, 2007. *Učebné kompetencie žiakov v kontexte školskej edukácie*. Prešov: FHPV PU. 214 s. ISBN 978-80-8068-704-5.
- HÁJEK, B., B. HOFBAUER a J. PÁVKOVÁ, 2003. *Pedagogika volného času*. Praha: UK, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HÁJEK, B., J. PÁVKOVÁ a kol., 2003. *Školní družina*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-751-5.
- LERNER, I. J., 1986. *Didaktické základy metod výuky*. Praha: SPN.
- MAŇÁK, J., 1990. *Nárys didaktiky*. Brno: PdF MU.
- MAREŠ, J., 1998. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál. 240 s. ISBN 80-7178-246-7.
- MIKLOŠKO, J., 2011. *Náhradná starostlivosť*. 2. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. 94 s. ISBN 978-80-89271-36-8.
- PASTERŇÁKOVÁ, L., 2010. Metódy výchovy uplatňované v rodinách. In: *Vychovávateľ*. Roč. 57, č. 6. Bratislava: Educatio. ISSN 0139-6919, s. 15-18.
- PASTERŇÁKOVÁ, L., 2010. Povzbudzovanie a odmeny uplatňované v rodinnej výchove. In: *Psychologické poradenstvo po transformácii v školstve*. Zborník z odbornej konferencie, s. 239-245. Košice : CPPPP. ISBN 978-80-970464-6-0.
- PASTERŇÁKOVÁ, L., 2010. Utváranie vzťahov detí k záujmovým aktivitám prostredníctvom zariadení výchovy mimo vyučovania. In: *Naša škola*. Roč. 13, č. 9, 2009/2010, s. 24-29. Bratislava: Pamiko. ISSN 1335-2733.
- PÁVKOVÁ, J. a i., 1999. *Pedagogika volného času*. 1.vyd. Praha: Portál. 229 s. ISBN 80-178-295-5.
- SELICKÁ, D., 2003. Aj opustené deti potrebujú rodinu In: *Vychovávateľ*. Roč. 48 10 (2003), s. 23-24. ISSN 0139-6919.
- SELICKÁ, D., 2009. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc pre rómsku rodinu*. Nitra: FSVAZ UKF. 121 s. ISBN 978-80-8094-453-7.
- SELICKÁ, D. a K. VANKOVÁ, 2004. K metódam výchovy v rómskej rodine. In: *Vychovávateľ*. Roč. LI, č. 4, s. 15. ISSN 0139-6919.

SITNÁ, D., 2009. *Metody aktivního vyučování*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-246-1.

SMIKOVÁ, E. a A. KOPÁNYIOVÁ, 2013. *Pedagogické možnosti znižovania agresivity detí v školskom veku*. Bratislava: MPC. ISBN 978-80-8052-478-4.

STRAČÁR, E., 1979. *Systém kontroly a hodnotenia učebných výsledkov v ZŠ a SŠ*. Bratislava: SPN.

ŠKODA, J. a P. DOULÍK, 2011. *Psychodidaktika. Metody efektívneho a smysluplného učení a vyučování*. Praha: Grada Publishing, a. s. 208 s. ISBN 978-80-247-3341-8.

ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

TUREK, I., 2008. *Didaktika*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-198-9.

VAŠEK, Š., 2003. *Základy špeciálnej pedagogiky*. Bratislava: Sapiaientia.

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 20. októbra 2009 [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: http://ccv.upjs.sk/dokumenty/zakony/vyhlaska_437_2009.pdf

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky zo 6. augusta 2008 o špeciálnych výchovných zariadeniach [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/664.pdf>

Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/PKvs/z245_2008.pdf

Zákon č. 35/2005 z 19. januára 2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: http://www.detskecentrum.sk/img/File/Zakon_c__305_2005_Z_z__ZZ_27.pdf

Zákon č. 36/2005 z 19. januára 2005 o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36>

Zákon NR SR zo 4. júla 1996 o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 25-01-2016]. Dostupné z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1996-222>

Názov: Prípravné atestačné vzdelávanie k prvej atestácii pre vychovávateľa
Autori: PhDr. Darina Gogolová, PhD., PaedDr. Jana Verešová, PhD.
Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Vydanie: 1.
Rok vydania: 2016
Počet strán: 31